

vector of the adolescent's constructive personal formation under unstable postmodern circumstances. The psychological development determinant in the given conditions is the situation of uncertainty according to the research results. The article envisages psychological components of educational system's humanization by implementing the strategic concept of personal development. In this context, developing opportunities of a reflexive and dialogical interaction were analyzed as an environment for the humanization of educational process. The influence of the family on the formation of personal constructs of a teenager is defined. In the given context the importance of interpersonal communication in the process of subject becoming is theoretically explained.

Based on these theoretical positions, an empirical investigation was carried out; its results present a modus of personal constructs (anxiety, aggression, social status in the reference group) of adolescents from families of different types. It's proved that a purposeful psychological and educational accompaniment of a teenager's personality in the system of the reflexive and dialogical interaction promotes behavioral symptom complex stabilization of children from disadvantaged families. A perspective direction in further studies on personal constructs of a teenager is determined.

Key words: humanization of education, reflexive and dialogical interaction, educational system, personal constructs, teenagers age, behavioral symptom complex, disadvantaged families.

Отримано: 15.12.2013 р.

УДК 378.12:37.041

О.С. Толков

Психологічні особливості спрямованості особистості студентів

О.С. Толков. Психологічні особливості спрямованості особистості студентів. У статті зроблено спробу проаналізувати особливості спрямованості особистості студентів вищої школи. Розглянуто три види спрямованості: спрямованість на себе, спрямованість на спілкування та спрямованість на справу. Проведено експериментальне дослідження щодо виявлення провідного типу спрямованості у студентів вищої школи. Проаналізовано провідний тип спрямованості у студентів різних факультетів університету. Зазначено, що спрямованість виступає властивістю, яка виявляється в активному та стійкому прагненні займатися певною діяльністю, формує поведінку особистості.

Ключові слова: спрямованість, спрямованість на себе, спрямованість на спілкування, спрямованість на справу, студенти, вища школа.

А.С. Толков. Психологические особенности направленности личности студентов. В статье сделана попытка проанализировать особенности направленности личности студентов высшей школы. Рассмотрены три вида направленности: направленность на себя, направленность на общение и направленность на дело. Проведено экспериментальное исследование относительно выявления ведущего типа направленности у студентов высшей школы. Проанализирован ведущий тип направленности у студентов разных факультетов университета. Отмечено, что направленность выступает свойством, которое отображается в активном и стойком стремлении заниматься определённой деятельностью, формирует поведение личности.

Ключевые слова: направленность, направленность на себя, направленность на общение, направленность на дело, студенты, высшая школа.

Постановка проблеми. У наш час посилюються вимоги до особистості майбутнього фахівця, рівня його знань, умінь та навичок, підготовки до майбутньої професійної діяльності. Як показує практика, для ефективного здійснення будь-якого виду діяльності лише одного старання і бажання не достатньо. Успішність у певному виді діяльності неабияк залежить від наявності у людини здібностей і схильностей до обраного виду діяльності, від її спрямованості. Адже саме спрямованість – це властивість, яка виявляється в активному та стійкому прагненні займатися певною діяльністю, вдосконалюватися у ній. Саме під час навчання у вищій школі студентам бажано сформулювати стійкий інтерес до обраної майбутньої професії, спрямовувати усі свої зусилля на опанування необхідними знаннями та вміннями.

Актуальність дослідження. Актуальність і важливість проблеми дослідження спрямованості особистості полягає у тому, що, проаналізувавши механізми формування спрямованості особистості, можна ефективніше реалізовувати власну діяльність, підвищувати продуктивність і конкурентоспроможність праці.

Теоретичні аспекти спрямованості особистості розглядалися у працях як вітчизняних (Б.Г. Ананьєв, Л.І. Божович, Б.І. Додонов, О.М. Леонт'єв, А.Г. Здравомислов, К.К. Платонов, С.Л. Рубінштейн, Б.А. Сосновський, П.М. Якобсон та ін.), так і зарубіжних (Р. Коуз, А. Маслоу, Е. Мейо, К. Менгер, П. Хейне, Х. Хекхаузен та ін.) науковців [1-9].

Спрямованість особистості характеризує людину через її прагнення, цінності, інтереси, світогляд, переконання тощо. Знання особливостей спрямованості особистості допомагає усві-

домити орієнтацію власних думок і бажань, дозволяє оцінити свої вчинки та мотиви їх здійснення.

Спрямованість особистості визначає активну та цілеспрямовану поведінку людини. Вона є складною психологічною властивістю, яка являє собою стійку систему внутрішніх спонукань і життєвих цілей людини. Спрямованість показує, до чого прагне людина у своєму житті і що її до цього спонукає [3].

Незважаючи на висвітленість у наукових джерелах, досить багато питань спрямованості так і залишаються не вирішеними. У зв'язку з цим актуальність дослідження полягає у вивченні особливостей спрямованості особистості.

Мета дослідження – вивчити психологічні особливості спрямованості особистості студентів.

Завдання дослідження:

- проаналізувати наукові джерела з проблематики спрямованості особистості;
- визначити провідний тип спрямованості особистості у студентів вищої школи.

У процесі виконання дослідження нами застосовано методичку діагностики спрямованості особистості (В. Смейкал, М. Кучер) [6, с. 164-171].

Вибірка дослідження. Учасниками дослідження стали 82 студенти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серед них 22 студенти фізико-математичного факультету, 40 студентів факультету корекційної та соціальної педагогіки і психології, 20 студентів педагогічного факультету.

Виклад основного матеріалу. Нами була проведена методика діагностики спрямованості особистості («Орієнтаційна анкета») (В. Смейкал, М. Кучер). Результати експериментального дослідження спрямованості особистості показали, що у більшості студентів вищої школи переважає спрямованість на спілкування (у 45,1 %), у меншій мірі виражена спрямованість на справу (у 34,1 %) і спрямованість на себе (у 20,7 %) (див. табл. 1 та рис. 1).

Таблиця 1

Тип спрямованості особистості студентів (у % від загальної кількості опитуваних)

Спрямованість особистості	Кількість осіб
Спрямованість на себе	20,7 %
Спрямованість на спілкування	45,1 %
Спрямованість на справу	34,1 %

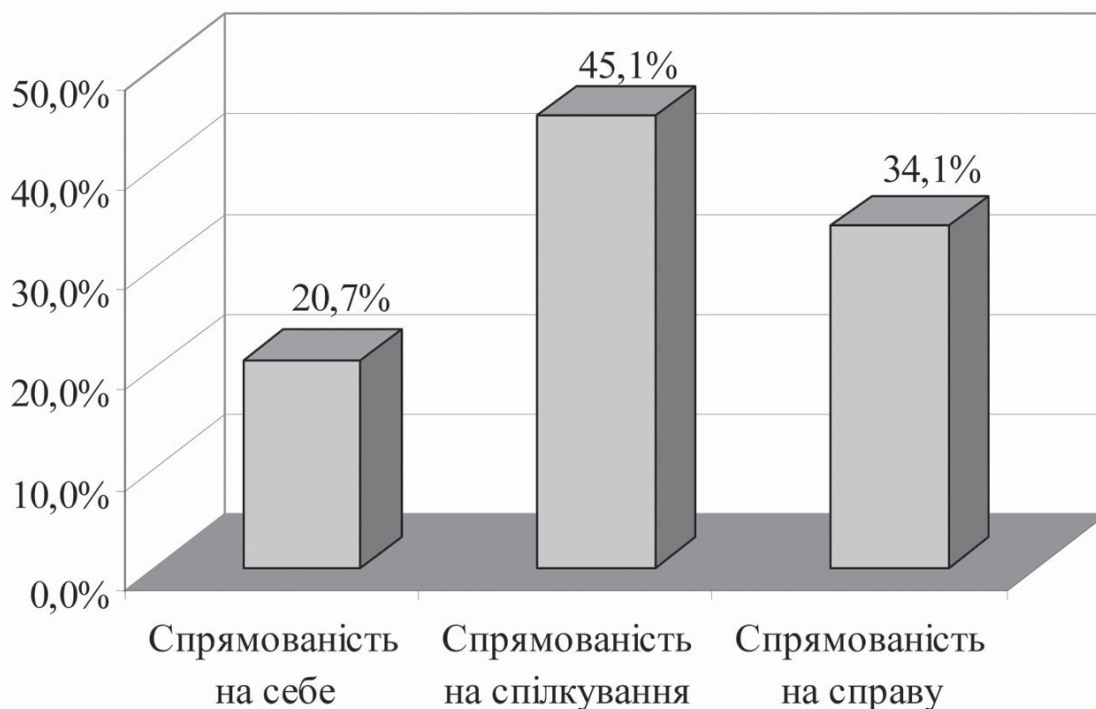

Рис. 1. Спрямованість особистості студентів

Як видно з табл. 1 та рис. 1, у переважної більшості студентів вищої школи (у 45,1 %) виявилася спрямованість на спілкування. Такі студенти за будь-яких умов намагаються підтримувати гарні стосунки з одногрупниками, викладачами. У них переважає орієнтація на спільну діяльність. Водночас, це іноді може ставати на заваді виконанню одноосібних завдань, адже вони здебільшого орієнтуються на інтереси групи. Студенти з такою спрямованістю зорієнтовані на соціальне схвалення, залежать від групи та колективу, відчувають потребу в підтримці та прихильності оточуючих.

Зауважимо, що особи зі спрямованістю на спілкування [6, с. 164]:

- уникають прямого розв’язання проблеми;
- поступаються тиску групи;
- не висловлюють оригінальних ідей;
- іноді важко зрозуміти, що такі люди хочуть висловити;
- не беруть на себе відповідальність, коли мова йде про вибір завдань.

Найбільш значущою для студентів з такою спрямованістю є сфера людських взаємовідносин, тобто у центрі об’єктивної дійсності знаходиться людина з її переживаннями та взаємодія з іншими людьми [1, с. 633]. Дії особистості зі спрямованістю на спілкування визначаються потребою у спілкуванні. Події, пред-

мети, діяльність оцінюються такими студентами через емоційне ставлення до них, через чуттєве переживання. Найчастіше такі особи емоційно виразні та експансивні. Зазвичай, у них добре розвинені інтелект, мовлення та здатність до рефлексії, що допомагають їм ефективно взаємодіяти з оточуючими.

Зазначений тип спрямованості сприятливий для розвитку творчих здібностей у навчальній діяльності. Проте насиченість діяльності емоційними переживаннями нерідко стає передумовою виникнення соціальних конфліктів. Хоча варто зазначити, що, загалом, дані конфлікти не є довготривалими й не переростають у тривале протистояння між сторонами.

У студентів зі спрямованістю на спілкування в центрі уваги знаходиться сфера людських взаємовідносин. Однак, досить часто у них реальна діяльність замінюється комунікацією, тобто замість діяльності наявне розмірковування з її приводу. Широкий обмін інформацією з одногрупниками, друзями, різноманітні контакти, у які охоче й активно вступають студенти, значно збагачують їх загальними знаннями про світ, діяльність.

У таких осіб чітко виражена міміка, вони пластичні та динамічні, мають широке коло інтересів, цікавляться новим. У них добре розвинене мовлення, логічне мислення, вони мають багатий словниковий запас. Іноді вони занадто балакучі та нав'язливі у своєму прагненні до спілкування, хоча при цьому можуть виявляти чималі знання та бути обізнаними у багатьох питаннях, які не обов'язково пов'язані з навчальними предметами. Особливість цього типу спрямованості полягає у тому, що мовна, знакова сфера дійсності, яка є близькою таким особам, може замінити їм реальний предметний світ, світ конкретних чуттєвих ознак. Тому, хоча вони й добре мислять взагалі, їм часто важко підібрати конкретні деталі для аргументації своїх висловлювань, думок.

У 34,1 % опитуваних студентів переважає спрямованість на справу. У таких осіб виявляється зацікавленість до розв'язання ділових та робочих проблем, виконувати роботу намагаються якнайкраще та якнайякісніше. Вони зорієнтовані на ділову співпрацю, виявляють здатність до відстоювання власної думки.

Наявність у студентів вищої школи ділової спрямованості вказує на переважання мотивів, які генеруються самою навчальною діяльністю, захоплення процесом діяльності, безкорисливе прагнення до пізнання, оволодіння новими навичками та вміннями. Зазвичай такі студенти прагнуть до співпраці та домагаються найбільшої продуктивності групи, а тому намагаються

довести власну точку зору, яку вважають потрібною для виконання поставленого завдання.

Студенти зі спрямованістю на справу [6, с. 164]:

– допомагають членам навчальної групи висловлювати власні думки та переконання;

– підтримують групу та окремих осіб задля досягнення поставленої мети;

– легко, доступно та лаконічно викладають власні думки, міркування та спостереження;

– не ухиляються від безпосереднього розв'язання проблеми, не намагаються перекласти вирішення проблемного питання на інших.

Студенти, які зацікавлені у вирішенні ділових проблем, якісному виконанні роботи, орієнтовані на ділову співпрацю, здатні відстоювати власну думку, що важлива для досягнення загальної мети. Отримані результати свідчать про важливість для більшості студентів соціального схвалення і адекватних взаємовідносин у навчальному колективі. Використання цієї особливості допомагає розвиватися пізнавальним здібностям, формуванню індивідуальності, покращенню розумової діяльності, зростанню успішності, підвищенню самооцінки тощо. Зазвичай такі студенти прагнуть співпрацювати з колективом, групою і домагатися найбільшої продуктивності роботи. Для них характерні захопленість у оволодінні новими навичками та вміннями, самим процесом навчальної діяльності, прагнення до пізнання. Такі студенти намагаються самі активно діяти, ефективно виконувати покладені на них обов'язки. Зазвичай у таких студентів на першому місці перебуває навчальна діяльність, а далі йдуть розваги та відпочинок. Незважаючи на рівень успішності, вони, насамперед, намагаються зробити те, що їм задано або необхідно зробити, а потім відпочивають.

Результати експериментального дослідження показали, що у 20,7 % студентів переважає спрямованість на себе. Вона полягає в орієнтації на пряму винагороду й задоволення власних бажань безвідносно до вимог діяльності й потреб навчального колективу. У таких студентів нерідко виявляється агресивність у досягненні мети, владність, схильність до суперництва, дратівливість, тривожність. Вони за будь-яких умов намагаються перевершити у досягненнях інших, навіть якщо усвідомлюють, що не є знавцями у конкретному виді діяльності. Особистісна спрямованість формується за допомогою переважання мотивів власного благополуччя, прагнення до особистісної першості, прести-

жу, лідерства. Такі студенти досить часто бувають зайнятими собою, своїми почуттями та переживаннями й мало реагують на потреби оточуючих їх людей. Виконуючи будь-яке завдання, намагаються задовольнити свої претензії, амбіції незалежно від інтересів інших осіб.

Студенти зі спрямованістю на себе [6, с. 164]:

– більше зайняті собою і своїми почуттями та проблемами, аніж питаннями навчального колективу;

– роблять необґрунтовані та поспішні висновки про інших людей, оточуючих;

– намагаються нав'язати свою думку групі, оскільки вважають, що вони найкраще орієнтуються у питанні;

– оточуючі у їх присутності не почуваються вільно та розкуто, нерідко намагаються припинити взаємодію.

Особливо цінною та значущою для таких студентів є змістова інтелектуальна діяльність, що полягає у відкритті для себе навколишнього світу предметів та ідей. Вони намагаються розвиватися самостійно, почасти без допомоги оточуючих, батьків, викладачів. Загалом, у таких студентів переважає впевненість, нерідко до самовпевненості, у свої силах, можливостях. Навчальна діяльність відбувається на фоні невисоких або взагалі відсутніх переживань. Такі студенти часто демонструють глибокі знання у різних сферах навколишньої дійсності. Водночас, нерідко, якщо й не розуміються на питанні – переконані у своїй правоті. У них добре розвинені мовлення і мислення. У них гарно розвинена рефлексія. Їх перш за все цікавить нове, незрозуміле, незвичайне. Від розумової діяльності, розв'язання дедалі складніших завдань вони отримують задоволення.

Цікавими виявилися результати експериментального дослідження щодо спрямованості особистості студентів різних факультетів (див. табл. 2).

Таблиця 2

**Тип спрямованості студентів окремих факультетів
(у % від загальної кількості опитуваних)**

Тип спрямованості	Фізико-математичний факультет	Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології	Педагогічний факультет
Спрямованість на себе	9,1%	27,5%	20,0%
Спрямованість на спілкування	31,8%	42,5%	65,0%
Спрямованість на справу	59,1%	30,0%	15,0%

Як видно з табл. 2, у більшості студентів фізико-математичного факультету, на відміну від загального результату, переважає спрямованість на справу (у 59,1 %). Водночас, досить мало студентів виявилось зі спрямованістю на себе (лише 9,1 %). У третини (31,8 %) опитуваних встановлено спрямованість на спілкування.

У 42,5 % студентів факультету корекційної та соціальної педагогіки і психології переважає спрямованість на спілкування. Практично третина досліджуваних мають як спрямованість на себе (27,5 %), так і спрямованість на справу (30,0 %).

Найбільше у студентів педагогічного факультету виражається спрямованість на спілкування (у 65,5 %). Спрямованість на себе проявляється у 20,0 %, а спрямованість на справу є провідною у 15,0 % досліджуваних.

Висновки. Отже, спрямованість особистості студентів формує їх активну діяльність та взаємодію у соціумі, навчальному колективі. Від спрямованості нерідко залежить поведінка особистості, її бажання, потреби, цінності, переконання, стійка система внутрішніх спонукань і життєвих цілей людини.

Експериментальне дослідження показало, що у більшості студентів вищої школи переважає спрямованість на спілкування. Такі студенти зосереджені передусім на ефективній міжособистісній взаємодії, розумінні оточуючих. Досить велика кількість студентів має спрямованість на справу. Такі студенти спочатку виконують покладені на них обов'язки, орієнтовані на ділову співпрацю. Найменша кількість осіб виявилася із спрямованістю на себе. Студенти з таким типом спрямованості більше зайняті собою і своїми почуттями, проблемами, переживаннями.

Експериментальне дослідження виявило розбіжності у наявності провідних типів спрямованості у студентів різних факультетів. Так, у студентів фізико-математичного факультету переважає спрямованість на справу, а у студентів факультету корекційної та соціальної педагогіки і психології та студентів педагогічного факультету – спрямованість на спілкування.

Список використаних джерел

1. Варій М.Й. Загальна психологія: підручник / М.Й. Варій. – 3-тє вид. – К: Центр учбової літератури, 2009. – 1007 с.
2. Додонов Б.И. Структура и динамика мотивов деятельности / Б.И. Додонов // Вопросы психологии. – 1984. – № 4. – С. 126-130.

3. Конюхов Н.И. Прикладные аспекты современной психологии: термины, законы, концепции, методы / Н.И. Конюхов. – М.: Макцентр, 1994. – 182 с.
4. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу. – СПб.: Питер, 2007. – 352 с.
5. Никиреев Е.М. Направленность личности и методы ее исследования: учебное пособие / Е.М. Никиреев. – М.: Московский психолого-социальный институт; Воронеж: МОДЭК, 2004. – 192 с.
6. Практикум по психологии менеджмента и профессиональной деятельности / Под ред. Г.С. Никифорова, М.А. Дмитриевой, В.М. Снеткова. – СПб.: Речь, 2001. – 448 с.
7. Сосновский Б.А. Мотив и смысл / Б.А. Сосновский. – М.: Прометей, 1993. – 199 с.
8. Хекхаузен Х. Психология мотивации достижения / Х. Хекхаузен. – СПб.: Речь, 2001. – 240 с.
9. Якобсон П.М. Психологические проблемы мотивации поведения человека / П.М. Якобсон. – М.: Политиздат, 1969. – 471 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Varij M.J. Zagal'na psihologija: pidruchnik / M.J. Varij. – 3-te vid. – K: Centr uchbovoi literaturi, 2009. – 1007 s.
2. Dodonov B.I. Struktura i dinamika motivov dejatel'nosti / B.I. Dodonov // Voprosy psihologii. – 1984. – № 4. – S. 126-130.
3. Konjuhov N.I. Prikladnye aspekty sovremennoj psihologii: terminy, zakony, koncepcii, metody / N.I. Konjuhov. – M.: Makcentr, 1994. – 182 s.
4. Maslou A. Motivacija i lichnost' / A. Maslou. – SPb.: Piter, 2007. – 352 s.
5. Nikireev E.M. Napravlennost' lichnosti i metody ee issledovani-ja: uchebnoe posobie / E.M. Nikireev. – M.: Moskovskij psihologo-social'nyj institut; Voronezh: MODJeK, 2004. – 192 s.
6. Praktikum po psihologii menedzhmenta i professional'noj dejatel'nosti / Pod red. G.S. Nikiforova, M.A. Dmitrievoj, V.M. Snetkova. – SPb.: Rech', 2001. – 448 s.
7. Sosnovskij B.A. Motiv i smysl / B.A. Sosnovskij. – M.: Prometej, 1993. – 199 s.
8. Hekhauzen H. Psihologija motivacii dostizhenija / H. Hekhauzen. – SPb.: Rech', 2001. – 240 s.
9. Jakobson P.M. Psihologicheskie problemy motivacii povedeni-ja cheloveka / P.M. Jakobson. – M.: Politizdat, 1969. – 471 s.

O.S. Tolkov. Psychological features of the students' personality orientation. The features of orientation of the higher school students' personality has been analysed in the article. Three types of orientation are considered: orientation on itself, orientation on intercourse and orientation on business. It is marked that an orientation comes forward property, which appears in active and proof aspiration to carry on certain activity, forms the conduct of personality.

Experimental research is conducted for exposure of leading type of orientation in the students of higher school. It is set that in most students of higher school an orientation on intercourse prevails. Such students are concentrated, foremost, on effective interpersonality co-operation, understanding of circumferential. Plenty enough of students has an orientation on business. At the first such students carry out the duties laid on them which were oriented to the business collaboration. The least amount of persons appeared with an orientation on itself. The students with such type of orientation are busy by oneself and by the senses, problems, experiencing.

The leading type of orientation in the students of different university faculties has been analysed. In the students of physics and mathematics faculty an orientation on business prevails, but in the students of faculty of remedial and social pedagogy and psychology and in the students of pedagogical faculty orientation on intercourse prevails.

Key words: orientation, orientation on oneself, orientation on intercourse, orientation on business, students, higher school.

Отримано: 19.12.2013 р.

УДК 343.95:343.137.5

Н.В. Устинова, Д.В. Устинов

ОСОБЛИВОСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНТАКТУ З ПІДЛІТКАМИ СПІВРОБІТНИКАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ У СПРАВАХ ДІТЕЙ

Н.В. Устинова, Д.В. Устинов. Особливості встановлення психологічного контакту з підлітками співробітниками кримінальної міліції у справах дітей. Стаття присвячена теоретичним та практичним аспектам проблеми використання психологічних знань співробітниками кримінальної міліції у справах дітей при попередженні, розкритті та розслі-